

ГЛАВА 4. ВЛИЯНИЕ СЕМЬИ НА РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛНОГО ВОЗРАСТА РОМСКОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ

Семейството, безспорно, е най-значимата среда в човешкия живот. То представлява основният център за детската личност и дава отражение върху всеки един от последващите възрастови периоди. Затова и изследването на семейството, семейната среда и нейното влияние върху личността, буди интереса на педагози, психолози и всички специалисти, имащи отношение към обучението, възпитанието, социализацията. Факт е, че различните етнически групи имат сходни, но и различни позиции по отношение на образованието и тези позиции са пряко свързани с традициите, обичаите и моделите на поведение, предавани с поколения. Сходствата с не отнасят предимно до значимостта на образованието като определящ фактор в личностното сформирание, но различията са онези нюанси, които влияят върху отношението към всички актьори, включени в процеса – учители, възпитатели, педагогически съветници, от една страна; върху съдържанието на образованието, от друга, върху условията, спецификите, обстоятелствата – от трета.

Всяка етническа общност подхожда различно към училищната среда, а и това отношение се променя, в зависимост от социално-икономическите и политическите условия в страната. Това може да се каже и за ромската общност в България. Ако до 1989 г., под влияние на социалистическия модел, отношението към училище има характер на задължителност, съчетана с рестриктивни марки спрямо родителите на непосещаващите училище деца, то годините на прехода са белязани с отношение на пълно отрицание на училищните ценности през формално отношение към образованието до съобразяване с нормативната образователна база, поради облагите, които родителите получават, ако децата им посещават детски градини или училища. Можем да обобщим, че „Привличането на родителите, като партньори и активни участници в дейностите, свързани с учебно-възпитателния процес е един доста труден и не особено увенчаващ се с успех процес.“ [80, с. 92]. Това не означава, че опитите трябва да се прекратят, напротив, семейството е в основата на промяната на отношението към училището и затова познаването на особеностите му, в много отношения, означава положено начало.

Без да навлизаме в дискусия за дефиниране на понятието „семейство“, ще се опитаме да открием функциите му, което ще позволи да разкрием съдържателните му характеристики, изхождайки от те, които определя Л. Спасовска [266, с. 57], а именно:

- *икономически функции*: отнасят се до аспекти, свързани с икономическото поведение на членовете на семейството, между които

налични доходи, разпределение на доходите, наличие на работни позиции, постоянни доходи, спестявания, бюджетиране, организация на домакинството, покупки, допълнителни доходи, източници на финансиране и т.н.

- *сексуално-биологична функция*: тази функция може да се разгледа в две направления – от една страна, това са биологично детерминирани от обществото изисквания за продължаване на рода чрез възпроизвеждане на поколението и от друга, това са задоволяването на индивидуалните сексуални нужди и потребности на членовете на семейството на равнище личност.

- *родителски функции*: основно тази функция се свързва с възпитателните модели в семейството, със социализацията, с родителстването като стил на родителско отношение, емоционални взаимоотношения, степен на привързаност на членовете от семейството. Включва в себе си репродуктивната, и социално битовата функции.

- *функции, свързани с духовното възпроизводство на индивида*: Тук се визират мястото на семейството в общността, съпричастността към културните традиции, спазването на обичаи, усвояването на социалните норми и интернализирането им, стила на комуникация, свързаността с рода и др.

- *психоемоционални функции*: от тези функции зависят психичната уравновесеност и устойчивост, психичното здраве на включените в семейството лица. Една от основните е терапевтичната функция на семейството. Емоционалната функция включва съпругеската любов, обичта между родители и деца, и между децата.

В същото време, в съвременната психологическа, педагогическа и социологическа литература, все повече се налага идеята за комплексен подход при анализа на семейството или още по-точно – към междудисциплинарен подход, и тъй като ние говорим за развитие, то един от най-подходящите в това направление е генетичният.

В литературата генетичният подход е известен още като подход на развитието. Това е комбинативна теория, която разглежда самостоятелното развитие на семейството. Най-известните представители на този подход Р. Хил и Р. Роджър приемат, че "...семейството е полузатворена система, в която всеки член има определена позиция и роля" [278, с. 72]. Промяната в една от позициите води до промяна в другите.

Привържениците на генетичния подход разграничават 4 етапа, през които преминава развитието на семейството: 1/ формиране; 2/ възмъжаване; 3/ остаряване; 4/ изчезване.

Едновременно с това, се наблюдава разширяване и свиване на семейната структура. Целта на семейното развитие е "... да бъдат задоволени все по-добре нуждите и желанията на членовете на семейството, т.к. при

това условие те ще могат да израстват не само биологично, но и личностно” [278, с. 73].

Ако съотнесем казаното към ромското семейство, то можем да очертаем следните негови особености.

Ромското семейство притежава социализираща функция за децата и всички членове. То е образователна единица, и трудова група, и средство за сигурност, и начин за възпроизводство и самозащита. [222, с. 27]

Семейството се приема като организация, гарант за сигурност, защото срещите с външния свят носят опасности, свързани с насилие, било то физическо, психическо, социално. Всички в семейството живеят заедно. Безбрачните също са задължително при родителите си, децата са винаги наблизо около старите хора, които са на голяма почит, болните никога не се изоставят. Ако някой бъде изключен от семейството, той се осъжда на социална смърт. [222, с. 28]

Всяко дете се приема с голямо желание, но първото определя наличието на семейството.

Социалните роли на мъжа и жената са строго диференцирани – жената е силната икономическа опора, домакинства, възпитава, рядко се занимава с дейност извън семейството. Мъжът е авторитет, взема решенията, изразходва бюджета и неговите доходи се използват само в изключителни случаи. Недопустима е изневярата на жена, както и женски предбрачен живот. Насилие се позволява само от страна на мъжа. [222, с. 28]

Нормалната възраст за семеен живот е 14 – 20 г., като до 16 г. са сключили брак 40 %, до 18 – 32% и до 22 – 22%.

Има условно типизиране на ромското семейство в три групи. Това са: традиционно семейство, аномизиращо семейство, нетрадиционно семейство.

Й.Нунев [214, с. 31-38] дава следните тълкувания /виж също и М.Тодорова [277, с. 40-42]:

Традиционно ромско семейство – тези семейства са обичайно многодетни и се живеят в разширено семейство – две до три поколения, в т.ч. и по-близки или по-далечни роднини. Обикновено това са бедни хора, живеещи по селата, в жилища без наличие на обикновени битови условия, без да разполагат с достатъчно средства за поддържане на домакинството. При тях е налице строга йерархия във взаимоотношенията – старите се почитат, подчинението към тях е задължително. Спазват се традиционните норми, обичаи, силна е привързаността между членовете на семейството. Децата са свързани със семейния бизнес, който невинаги е легален, но не е и напълно криминален. Това са обичайно *ковачи, калайджии, кошничари, ситарии, джамбази, въжари* и други. В тези семейства отношението към училището е положително, стига това да не се отразява на семейните традиции, да не влиза в противоречие със семейните ценности и да не е пречка за семейния бизнес.

Аномирани семейства – това са семейства, които са загърбили собствените си културни устои, но на тяхно място не са създадени нови. Тук попадат импулсивни, отрекли се от рода си роми, живеещи в нечовешките жилищни условия в махалите, съчетано с насилственото асимилиране, което се изразява в смяна на имената, забрана върху обичаи и празници и превръщането на думата „циганин” в обида и други. Те не осъзнават, че имат равни права с другите хора и че са част от българския народ. При тях винаги има проблеми от социален тип: липса на член от семейството; неразбирателство между поколенията; липса на доходен семеен бизнес; родители в развод или неразбирателство между тях. Тук може много лесно да се открие безработицата, алкохолизъм, проституция, наркомания, скитничество, кражби, просия, липса на интерес към образованието като духовна ценност. Домовете на тези семейства са малки къщурки – сковани от подръчни материали, в които съжителстват няколко поколения роднини. Те живеят в ромските гета, където липсва водопровод и канализация. А децата им често са свидетели или обект на физически тормоз и родителска агресия. Това слага сериозен отпечатък върху психическото им здраве. Тук отношението към училищна среда е разнообразно, но предимно негативно – или се отрича, или се игнорира, или е белязано от безразличие и липса на интерес към съдържателната му страна – обучение и възпитание.

Нетрадиционни семейства – тези семейства, по различни причини, се разграничават като избор от останалите ромски семейства, а и обществото ги различава като непринадлежащи към такива:

- родителите, или са със средно образование, или един от тях е с висше, или и двамата са с висше;
- при направен избор да живее като българи, при условие, че един член на семейството е от български произход;
- притежавачи собствен бизнес, откъснали се от ромите и съзнаващи значимостта на образованието за децата си.

Тези семейства са направили своя избор да се определят като българи и се опитват да подражават на българския начин на живот или е налице самоопределянето им като роми, но с осъзнат стремеж да живеят като българи, съхранявайки същевременно ценностите на ромския етнос. Тези две групи семейства живеят в среда, която не ги задоволява и те живеят като нормално българско семейство. Много често тези семейства са обект на присмех и същевременно на завист, но след време това се преодолява и след две, три поколения се забравя истинския произход. Родителите от този тип семейства най – често търсят контакт с училището и имат строго положително отношение към образователните структури.

Друг сериозен проблем, свързан с ромските деца и отношението на родителите към училище, ни отвежда до отпадането на ромите от училищната мрежа. При ромите отпадането е свързано главно с икономически, семейни и обучителни причини.

В съдържателен план **обучителните причини** се отнасят до затруднения на учениците да усвояват преподаваните в училище съдържания и могат да се разглеждат като свързани с характерните за образователния процес компоненти – учебници, изпитвания, учители, създадени навици за учене, нагласи към образование у учениците. [201, с. 21]

Семейните причини за отпадане от училище са много важни. Независимо от престоая си в училищната мрежа и участието в образователната социализация ромските родители не са особено склонни да мотивират децата си да ходят на училище, защото според тях „няма полза”. Сегашното поколение на родителите роми е разочаровано, защото всички привилегии, които техните родители са ползвали, или самите те са имали, докато са били ученици, сега отсъстват. Те живеят бедно, в мизерия, нямат работа, нямат средства. Не виждат смисъл децата им да учат, защото те няма да могат да си намерят работа и да живеят по – добре дори и да ходят на училище.

Сериозен проблем за непосещаването на училище е насилието и психологическият и емоционален дискомфорт, както и различни отклонения. Увеличаването на психическото напрежение и насилие подтикват родителите към насилие. Насилието не е просто ежедневие в ромските семейства, то се толерира. Психологическият дискомфорт и семейните проблеми са пропорционални на големината на семейството, защото има повече грижи, напрежения, поводи за конфликти и затруднения. Ромските деца обаче приемат напълно естествено насилието, конфликтите, пиянствата и разправиите вкъщи. Така се създава един силно дисхармоничен вариант на възпроизвеждане на примитивния начин на живот и взаимовръзки, които поради липса на други примери се възприемат и пренасят по – късно в новите семейства на лицата. Семейните причини за отпадане от училище имат и един трети срез, свързан с различни ангажименти на децата в училищна възраст. Повечето от тях се грижат или за по – малките си братя и сестри, или за възрастни и болни хора. [201, с. 26]

Отпадането по **икономически причини** се констатира като сериозен проблем на образованието и обществото ни. Включването на децата в различни форми на икономическо участие често е свързано с нарушаване на правата на детето и е една обезсърчаваща характеристика за качеството на живота и състоянието на българското общество. Социалното подпомагане на децата се възприема от родителите цигани като задължително условие за посещаване на училище. [201, с. 27]

Изведените причини за отпадането от училище показват комплексността на проблема. От една страна, училището и управленските структури на образованието имат сериозна отговорност в нормативен и организационен план за осъществяване на процеса на обучение и

възпитание. От друга страна обаче, отпадането от училище излиза от училищните структури и се пренася като дебат пред цялото общество.

Краткият теоретичен анализ ни позволява да направим изследване в посока на интерпретирания проблем.

Целта на изследването е да се разкрие влиянието на семейната среда върху развитието на децата в начална училищна възраст от ромски произход. Поставената цел се реализира чрез решаването на следните **основни задачи**:

- Да се направи теоретичен анализ на обяснителните модели, свързани с ромското семейство.
- Да се изследват деца от ромски произход, техните родители и учители.
- Да се подбере и приложи подходяща методика за изследване и да се направи анализ на данните от него.
- Да се изградят стратегии за подобряване на взаимодействието между ромското семейство и училището.

Във връзка с поставената цел и задачи се формулира следната **хипотеза**:

Допускаме, че формирането на отношението на децата от начална училищна възраст от ромски произход е повлияно от семейната среда, тоест отношението на учениците към училището е в пряка зависимост от отношението на родителите към образователната институция.

Обект на изследване са:

- 20 учители и тяхното мнение и оценка за влиянието на семейството върху развитието на децата в начална училищна възраст;
- 20 родители от ромски произход и тяхното мнение и отношение за влиянието на семейството върху развитието на децата;
- 80 ученици от ромски произход в I – IV клас на ОУ ”Св.св.Кирил и Методий” с. Асеново, общ. Стражица, област В.Търново /36 момчета и 44 момичета/. Отношението им към училището и учебните предмети.

Предмет на изследването е взаимовръзката между факторите на семейната среда в ромската семейство и тяхното влияние върху развитието на децата в начална училищна възраст.

Основен метод на изследване - анкета – с учители, с родители, с ученици – основните сфери на въпроси покриват следните области: идентифициране на децата от ромски произход /търсят се стереотипите при възприемането им/; отношението към предмети /затруднения и предпочитания към тях/; отсъствия от училище и причини за това; нагласа към училищната среда и връзката училище-семейство. Въпросите са предимно затворени и уеднаквени за родители, учители и ученици.

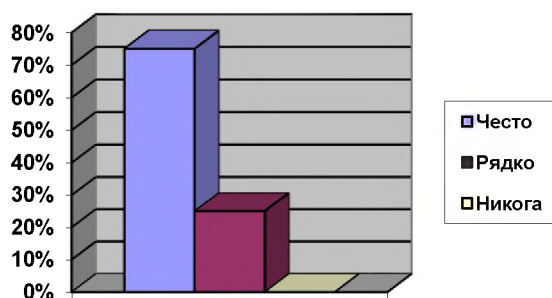
Анализ на резултатите от анкетното проучване.

Резултатите за влиянието на семейната среда върху развитието на децата в начална училищна възраст от ромски произход са прецизно регистрирани, обработени и подложени на количествен и качествен анализ с подходяща методика.

Данните от изследванията са изчислени в проценти, които на някои въпроси надвишават 100%, тъй като някои от анкетираните са посочили повече от един отговор.

На въпроса *„Различават ли се децата от ромски произход от останалите ученици?“*, 80% от учителите дават отговор „да“, 20% дават отговор „не“ и 0% дават отговор „не знам“. Тези отговори свидетелствата за трайна нагласа към възприемането на децата като принадлежащи към ромската общност, което в значителна степен отразява и формирането на предварително отношение към учебните резултати и поведението на децата-роми. На същия въпрос, отправен към родителите, наблюдаваме следните резултати: 45% от анкетираните посочват отговор „Да“, 55% дават отговор „Не“ и 0% отговор „Не знам“. Това сочи по-малката степен на формиране на нагласи спрямо ромите от самите роми, което, на фона на данните от учителите, говори за трайна тенденция в обществото ни – предразсъдъчно отношение към различността, характерна в по-висока форма за българите, отколкото за ромите. При децата - 40% дават отговор „Да“, 35% посочват „Не“ и 25% отговарят „Не знам“. Това показва, че някои от самите ромчета се смятат за различни от другите, а някои не се смятат. Направените изводи важат и за тук – децата, поради по-малкия си житейски опит, са в значителна степен по-малко предубедени към останалите.

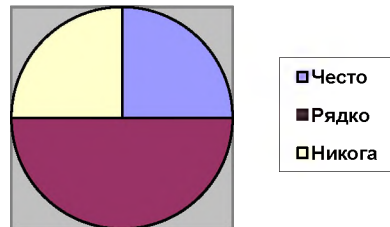
На въпроса *„Отсъстват ли децата от училище?“* 75% от учителите отговарят „Често“, 25% са посочили „Рядко“ и 0% „Никога“. Резултатите от този въпрос сочат, че напоследък децата много често отсъстват от училище, като това не се отнася само за децата от ромски произход. .

(фиг. №1 Отсъстват ли децата от училище?)

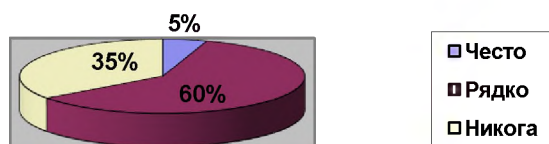
Ако съпоставим отговорите на този въпрос на родителите с тези, на учителите, веднага ще видим разликата - 50% отговарят „Рядко“, 25% посочват „Често“ и 25% дават отговор „Често“. Можем да обобщим, че родители не смятат, че децата им отсъстват често от училище, което се

разминава с данните получени от учителите. Това разминаване показва, че или родителите не знаят за отсъствието на децата, или не ги интересува, а това косвено говори за ценностното отношение към училището.

(фиг.2 Случва ли се вашите деца да отсъстват от училище?)

Данните при децата са съвсем различни - 60% отговарят „Рядко”, 5% посочват „Често” и 35% дават отговор „Никога”.

(фиг.3 Случва ли ви се да отсъствате от училище?)

Тези отговори показват няколко закономерности: първо, при децата липсва изградена представа за време; второ – дават социално желателни отговори; трето – родителите не показват траен интерес към училището и затова децата не смятат за необходимо да ги информират дали посещават или не училище, което още веднъж доказва, че каквото е отношението на родителите към образованието, така „като снимка“ се отразява и на детското отношение.

Следващият въпрос се отнася до това, **дали изследваните лица са наясно родителите с причините за отсъствие на техните деца от училище.** Резултатите от отговорите на учителите са: 40% отговарят „Понякога знаят, понякога не”, 35% дават отговор „Не ги интересува” и 25% отбелязват, че „Знаят, но не се притесняват”. Родителските отговори са по-скоро социално приемливи – 70% заявяват, че знаят за отсъствията, 15% - знаят, но това не ги интересува и 15% - знаят, но не се притесняват. Децата дават отговори, по-близки до тези на учителите – 45% заявяват, че родителите знаят понякога, а понякога – не, 20% - знаят, но не се интересуват и 35% - че това не ги притеснява. Разминаванията в отговорите родители-учители се свързват с факта, че, от една страна, учителите не

винаги уведомяват родителите за отсъствията на децата им, и от друга – че родителите не се интересуват от присъствията на децата си в училищна среда.

На въпроса „**Каква е причината децата от ромски произход да не посещават училище?**”, 55% от учителите отговарят „Скучно им е в училище”, 44% дават отговор „Тяхното семейство няма пари”, 15% посочват „Тяхното семейство не ги пуска да ходят на училище” и 0% отговарят „Децата няма какво да облекат”. Резултатите от този въпрос показват, че ромчетата скучаят в училище и си намират по – интересни занимания извън него, както и че причините за непосещаването му до голяма степен се крият в семейството – дали заради финансови проблеми или поради недостатъчен авторитет на училището пред ромското семейство.

Същият въпрос, зададен на родителите, има следното ранжиране: 75% посочват като причина това, че на децата им е скучно, 10% с оправданието, че семейството не ги пуска и 15% отбелязват финансови причини за непосещаване на училище. Като обяснение – образованието, може би във вида, в който съществува в съвременното българско училище, не е ценно за представителите от ромски произход и причините за подобно обяснение са вкоренение в народопсихологията на ромите – училището не ги подготвя за живота, не им формира онези умения, които със столетия са позволявали на ромите да оцеляват в трудна социална среда – практически, житейски, проблемно ориентирани.

Доказателство към казаното по-горе са и детските отговори, сходни до тези на родителите им - 80% посочват като причина това, че на децата им е скучно, 10% с оправданието, че семейството не ги пуска и 10% отбелязват финансови причини за непосещаване на училище.

Данните от въпроса „**До кой клас смятате че трябва да се ходи на училище?**” показват, че 65% смятат „До 8 клас”, 25% отговарят „До 12 клас” и 10% записват „До 4 клас”.

От тук можем да направим извод, че повечето родители смятат основното образование (до 8 клас) за достатъчно за техните деца.

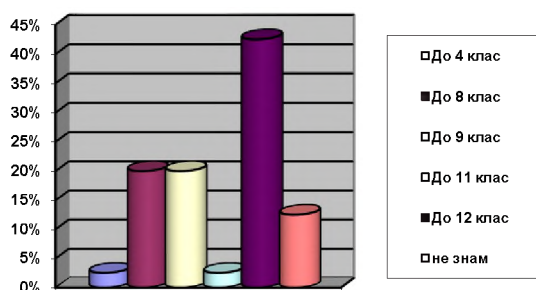
(Таблица №1)

До кой клас смятате че трябва да се ходи на училище?

До кой клас смятате, че трябва да се ходи на училище?	Отговори на родителите в %
До 8 клас	65%
До 12 клас	25%
До 4 клас	10%

Както може да се очаква, учителите не са на същото мнение, тъй като те смятат – 90% от тях, че децата от ромски произход трябва да завършат 12 клас, 10% - 8 клас и 0% - да учат само до четвърти клас. Видно е разминаването между учители и родители, което би могло да се компенсира с просветителска работа, отнасяща се до образованието като ценност, с превантивна работа, свързана с преждевременното отпадане от училище и промяна в учебната съдържание, отнасящо се до ориентиране към практически занимания и целесъобразност на учебната документация.

Малко по-подробно представяме отговорите на този въпрос от страна на децата от ромски произход - 2,5% отговарят „До 4 клас”, 20% дават отговор „До 8 клас”, 20% посочват „До 9 клас”, 2,5% казват „До 11 клас”, 42,5% отговарят „До 12 клас” и 12,5% - „Не знам“. Това показва, че повечето деца смятат че трябва да се завърши основно и средно образование.

(фиг. 4 До кой клас трябва да се ходи на училище?)

Не бихме се ангажирали с категорично мнение за разминаването на родителските от детските виждания, но все пак тенденцията е ясна – децата дават много по-висока оценка на ползата от училище, в сравнение със своите родители, което доказва, че, потопени в училищната среда, те се влияят не само то семейните, но и от училищните ценности, а това е добър знак в подкрепа на влиянието, което училищната институция притежава над децата и дава надежда за промяна в традиционното ромско семейство.

Логически свързан с предходния въпрос е „**Как трябва да се подобри взаимодействието между ромското семейство и училище?**” и обезпокояващо 55% от учителите нямат отговор, 25% са записали „Родителите трябва да се интересуват повече за работата на децата им в час и за тяхната дисциплина” и 20% посочват, че „Няма условия за подобряване на това взаимодействие”. Резултатите сочат като основен виновник за недоброто взаимодействие ромското семейство и от това следват и отговорите на някои учители, че за момента не е възможно подобряване.

Същият въпрос, зададен към родителите на деца от ромски произход, показва: че 30% от родителите отговарят „Родителите трябва до се интересуват повече за децата си”, 60% отбелязват „Трябва да има безплатни

учебници и тетрадки за всички ученици” и 10% дават отговор „Учителите да обръщат повече внимание на всяко едно от децата”. Тъй като този въпрос е с отворен отговор, то и отговорите имат различно звучене. Виждаме, че техните отговори насочват към социални проблеми и то по-конкретно финансови, а не толкова върху тяхната отговорност спрямо децата им. Обнадеждаващо е, че едва 10% очакват повече внимание към децата от страна на учителите, което може да се тълкува и като удовлетвореност от вниманието на учителите към учениците.

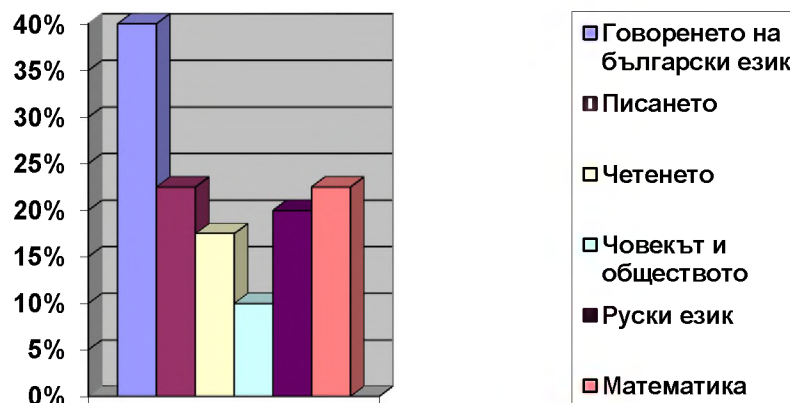
Другата част от въпросите засяга по-конкретни проблеми, свързани със затрудненията и предпочитанията на учениците към определен предмет или организацията на свободното време на учениците. Така по косвен начин се ориентираме за взаимовръзката „ученик-учител-родител“.

Анкетното проучване показва, че на въпроса *„Кой учебен предмет е най – труден за децата от ромски произход?”*, повечето от анкетираните учители (80%) посочват „Български език”. От това може да се направи извод, че на децата от ромски произход им е трудно изучаването на българския език, тъй като той е различен от майчиния им език и те се явяват в условията на билингвизъм. Около 10% посочват „Човекът и обществото”, други 10% дават различен отговор (Руски език), а по 0% имат „Математиката” и „Човекът и природата”. Това показва, че разказвателните предмети и изучаването на чужд език също толкова трудни за децата от ромски произход и това е обяснимо, не само заради билингвизма, но и заради средата, която определено не влияе положително върху вербалната комуникация в общността.

За родителите - 45% от анкетираните отговарят „Четенето”, 40% дават отговор „Писането”, 10% посочват „Говоренето на български език” затрудняват децата им – или това прави 90% затруднения по български език и по останалите посочени предмети процентното разпределение е едва 5%, което можем да определим като незначително или индивидуално. Виждаме, че се потвърждават данните за родители и деца, което може да се определи, от една страна като положителна тенденция /и двете страни са наясно с проблема/ и отрицателна, от друга страна – това са последствията от липсата на целенасочена предварителна работа по български език преди постъпване в училищна среда.

Данните от същия въпрос към децата показват, че 40% дават отговор „Говоренето на български език”, 22,5% посочват отговор „Писането”, 17,5% отговарят „Четенето” и от „Други” 10% отговарят „Човекът и обществото”, 20% - „Руски език” и 22,5% дават отговор „Математика”.

От тези данни можем да обобщим, че всичко свързано с българския език – четенето, писането, разказването, е трудно, както и изучаването на чужд език.

(фиг.5 Кое в училище ви затруднява най – много?)

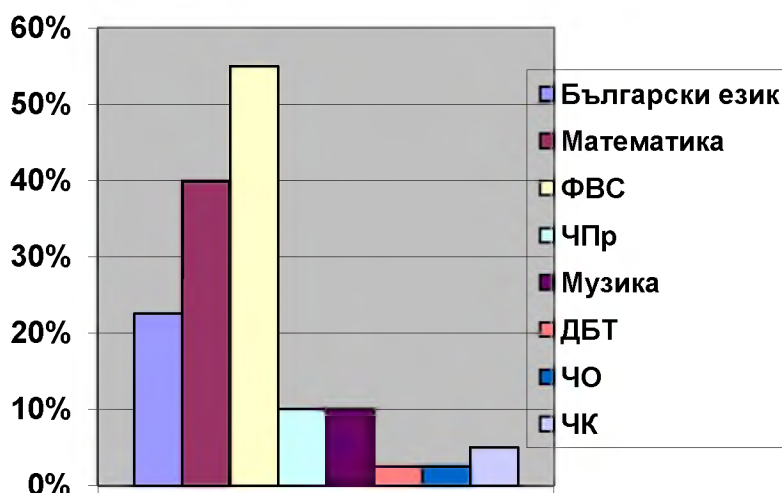
Виждаме, че при децата се появява и математиката като труден предмет, което поставя въпроси, свързани с това, доколко учителите отчитат тези затруднения. Безспорен е фактът, че „Човекът и природата“ не са отбелязани като затрудняващи учениците в нито една от изследваните групи. И това е обяснимо – учебната дисциплина е единствената, която е практически ориентирана, дава знания за живота, близка е до ежедневието на децата.

Свързан с предходния въпрос е следващият – *за предпочитан или любим предмет в училище*. На него 80% от учителите отговарят „Физическо възпитание и спорт“, 20% посочват „Други (Музика)“, а за отговори „Български език“ и „Математика“ има съответно по 0%.

Можем да обобщим, че мнението на родителите съпада с това на учителите - 65% от родителите посочват „Физическо възпитание и спорт“, 25% отговарят „Други /Музика/“, 5% отбелязват „Български език“ и 5% отговарят „Математика“.

Отговорите на децата на поставения въпрос, представят малко различна картина - 55% дават отговор „Физическо възпитание и спорт“, 22,5% отговарят „Български език“, 40% посочват „Математика“ и от „Други“ – 10% за „Човекът и природата“, 10% за „Музика“, 5% посочват „Час на класа“, 2,5% за „Домашен бит и техника“ и 2,5% за „Човекът и обществото“. Видно е, че любопитството и любознателността на децата се простират и върху затрудняващи ги предмети като български език и математика, което може да се определи като положителна нагласа и интерес, който не бива да се загубва.

Бихме си позволили да зададем следните риторични въпроси – дали възрастните не са тези, които несъзнателно внушават на децата трудностите по определение учебни дисциплини и каква е причината да не са дават положителни подкрепления на децата в малкото случаи, когато постигат резултати по затрудняваща ги материя?

(фиг.6 Кой е любимият ви предмет в училище?)

На въпроса: „Колко е необходимо децата да се подготвят за училище?“, в таблица №2 са посочени резултатите:

(Таблица №2)

Колко е необходимо децата да се подготвят за училище?

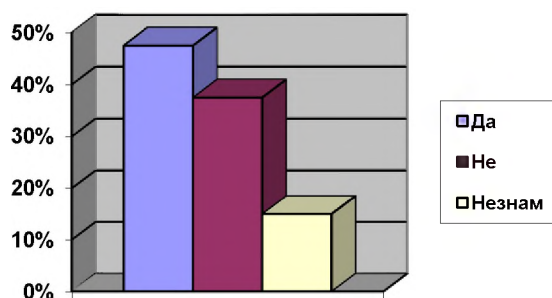
Колко време е необходимо на децата да се подготвят за училище?	Отговори на учителите в %	Отговори на родителите в %	Отговори на учениците в %
а) 30 минути	0%	0%	12,5%
б) 1 час	15%	10%	27,5%
в) 2 часа и повече	25%	15%	10%
г) трябва да посещават групата за самоподготовка в училище	70%	75%	50%
д) не трябва да се подготвят	0%	0%	0%

Видно е, че учителите, родителите и дори децата отдават най-голяма значение на самоподготовката в училище, тъй като тя е неотменна част от образователната политика на страната. И трите изследвани групи са категорични, че децата трябва да се подготвят за училище, колебанията в резултатите са по-скоро във необходимото време за подготовка. Най-голям дял от отговорите се разпределя за 1 час и за 2,5 часа. Смушаващо е, че учителите смятат, че 2 и повече часа са необходими, докато децата определят това време за 1 час. Тези разминавания са тревожни поради няколко факта: първо, защо е необходимо след училище децата да имат толкова много предвидено време от учителите за самоподготовка – ос оглед на възрастовите особености, това време би следвало да бъде около час; второ, не е ли оправдано едва 10% от децата да се подготвят за повече от 2 часа – времето е твърде много като натоварване, след пет часов учебен ден, да е необходимо още минимум два часа за самоподготовка – това опира до хигиената на умствения труд в начална училищна възраст, до преумора и до загуба на мотивация за учене.

В същото време, оправдан е високият процент на предпочитания да се учи допълнително в училище, произтичащ от факта, че в семейната среда децата не могат да разчитат на близките си. Потвърждение на казаното са отговорите на въпроса: „**Към кого се обръщат децата, когато имат училищни затруднения?**“ и отговорите към него: преобладаващи и за трите изследвани групи са отговорите – към учителите 70%, към роднините – 25% и към други – 5%. Много от семействата на децата от ромски произход са неграмотни, с вторична неграмотност, със сериозни пропуски в образованието и затова учителите са най-надеждният източник за оказване на образователна подкрепа. Към това можем да добавим и липсата на заинтересованост у някои ромски семейства към училищния живот.

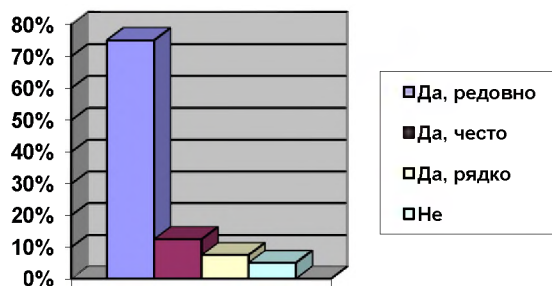
Доуточняващи в тази посока са и следващите три въпроса, отправени само към учениците от начална училищна възраст.

На въпроса „Във вашата махала има ли деца, които не ходят на училище?“, 47,5% дават отговор „Да“, 37,5% посочват „Не“ и 15% отговарят „Не знам“.

(фиг. 7 Във вашата махала има ли деца, които не ходят на училище?)

Резултатите свидетелстват за търпимост спрямо непосещаването на училищната институция, което пък говори за толерантността на ромската общност към явление, каквото е отпадането от училище. И този тревожен факт се потвърждава и от последващия въпрос: „*Децата от твоето семейство посещават ли училище?*“

(фиг. 8 Децата от твоето семейство посещават ли училище?)

От тези данни можем да кажем, че когато едно от децата на дадено ромско семейство посещава редовно училище, то тогава всички ходят редовно.

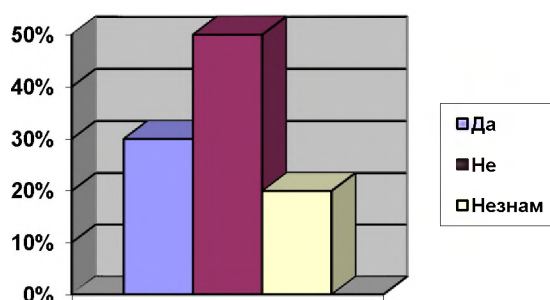
Продължението на тези отговори откриваме във въпроса: „**Какво мислят вашите родители за тези деца, които не посещават училище?**” и данните показват, че 40% от децата отговарят „Не приемат това”, 13% посочват „Нищо не казват” и 47% дават отговор „Не знам”. Резултатите сочат, че повечето родители не са говорили по този въпрос с децата си, а и самите деца много не се интересуват от мнението им – общо 60%. Неговоренето за възпитателните и образователните функции на училището е сериозен пропуск в комуникацията на ромското семейство. Липсата на заинтересованост към училище може да се възприеме от децата като липса на интерес към собствената им успеваемост.

(Таблица №3)

Какво мислят вашите родители за тези деца, които не посещават училище?

Какво мислят вашите родители за тези деца, които не посещават училище?	Отговори на учениците в %
Не приемат това	40%
Нищо не казват	13%
Не знам	47%

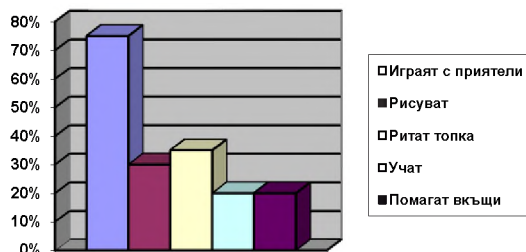
На въпроса „**Интересува ли се твоето семейство от успеха ти в училище?**” - едва 30% процента от децата са отговорили с „Да”, 50% са дали отговор „Не” и 20% са посочили отговор „Не знам”. В съзнанието на малките деца този отговор означава, че училището не е ценно за техните родители и за разширеното им семейство, тогава не следва да е ценност и за тях самите.

(фиг. 9 Интересува ли се твоето семейство от успеха ти в училище?)

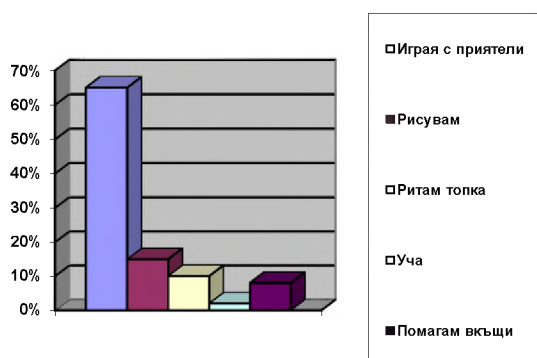
В съпоставителен план „деца-родители“ е и последният въпрос от анкетното проучване – „**Какво правят децата през свободното си време?**“.

Според родителите, 75% посочват „Играят с приятели”, 30% отговарят „Рисуват”, 35% - „Ритат топка”, 20% дават отговор „Учат” и 20% отбелязват „Помагат вкъщи”.

(фиг.10 Какво правят децата през свободното си време?)

Сходен е въпросът към децата „Какво правите през свободното си време?” и най – голям брой от анкетираните ученици посочват отговор „Играя с приятели”- 65%, 2% отговарят „Уча”, 15% дават отговор „Рисувам”, 10% посочват „Ритам топка”, 8% отбелязват „Помагам вкъщи”.

(фиг.11 Какво правите през свободното си време?)

Като обобщение може да се каже, че всички ромчета обичат повече играта, спорта, развлеченията и всъщност, липсата на организираното и пълноценно осмисляне на свободното време като предпоставка за успешно личностно развитие, влияе върху интереса към учебна дейност и поставя въпроси свързани с извънучилищните и извънкласните форми на обучение и превръщането на училището в притегателен център, не само като обучителна, но и като възпитателна институция.

В живота на ромите всичко се върти около семейството – основната единица в социалната организация /системата от семейни групи/, икономическата граница, в която се осъществява трудът и се реализира трудовата солидарност, образователната единица, която осигурява

социално възпроизводство, сигурност и защита на индивида. В изменящите се и изпълнени с несигурност и опасности условия, то остава постоянно и е синоним на стабилност.

За ромите образованието не стои на първо място в ценностната им система и за успешно водене на социална и образователна програма е нужна стимулираща система. Така се доказва и хипотезата, че отношението на децата от начална училищна възраст от ромски произход е повлияно от семейната среда или отношението на учениците към училището е в пряка зависимост от отношението на родителите към образователната институция.

Необходима е предварителна методическа подготовка на педагозите за работа с ромски ученици, познаване на техния бит, култура, традиции и прилагане на творчески методи и специфични подходи. Много важен фактор е наличие на мотивираност не само от страна на учениците, но и на учителите, които работят в такива училища, които трябва да бъдат стимулирани допълнително.

Има голяма потребност от методически материали и адаптирани помагала за ограмотяване на младежи и девойки от ромски произход, които не са посещавали училище и такива, които правят опити да повишат своето образователно равнище. Необходимо е по – широко да се прилагат извънкласните дейности, които спомагат за подобряване на учебния процес и психологическата среда.

Трябва да се води активен диалог с ромските деца и родители за необходимостта от образования като инструмент за социален успех и добър живот и прилагане на санкции срещу родители, които възпрепятстват децата да ходят на училище.

Необходима е по – добра съгласуваност и координация в дейността на общините, училищата и медиите по проблемите на образованието и за преодоляване на неграмотността сред ромските деца и младежи.

Да се отстранят социалните прегради пред образованието – икономически и интелектуални, които поставя самата образователна система, защото неграмотността е социален, а не етнически проблем, което заплашва десетки хиляди деца да се превърнат в социални инвалиди.